

КЛАСИФІКАЦІЯ ГРОМАДСЬКИХ ПРОСТОРІВ У СУЧАСНОМУ МІСТОБУДІВНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

¹Вінницький національний технічний університет

Анотація

У роботі досліджено сутність, типологію та роль громадських просторів як ключових складових архітектурно-планувальної структури сучасного міста. Проаналізовано комплексну класифікацію громадських просторів за розміром, функціональним наповненням та формою власності, а також визначено важливість міських парків як осередків екологічної стійкості. Виявлено головну тенденцію розвитку — перехід до гуманістичної моделі, що надає пріоритет інклюзивності, багатфункціональності та сталому розвитку міського середовища.

Ключові слова: громадські простори; містобудівне середовище; класифікація; сталий розвиток.

Abstract

The paper examines the essence, typology, and role of public spaces as key components of the architectural and planning structure of a modern city. It analyzes a comprehensive classification of public spaces by size, functional content, and form of ownership, and determines the importance of urban parks as centers of environmental sustainability. The main development trend has been identified—the transition to a humanistic model that prioritizes inclusiveness, multifunctionality, and sustainable development of the urban environment.

Keywords: public spaces; urban environment; classification; sustainable development..

Вступ

Громадські простори є однією з ключових складових архітектурно-планувальної структури сучасного міста, виступаючи осередками для комунікації, культурного життя, дозвілля та соціальної інтеграції. Від античних агор до сучасних парків і площ, вони завжди виконували важливу роль місць зустрічей і громадської активності. У контексті сучасних викликів урбанізації — перенаселення, транспортна перевантаженість, дефіцит зелених зон та соціальна ізоляція — якість громадських просторів набуває особливого значення. Вони безпосередньо впливають на рівень комфорту, безпеки, доступності та ідентичності міста, а також розглядаються як важливі елементи екологічної інфраструктури, що покращують мікроклімат і створюють середовище для психологічного відпочинку. Таким чином, громадські простори є не просто функціональними елементами, а потужними інструментами сталого розвитку та соціальної взаємодії.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю систематизації знань про роль і місце громадських просторів у формуванні комфортного, безпечного та екологічно збалансованого міського середовища. В умовах глобалізації та прискорення темпів урбанізації їхня правильна класифікація, функціональне призначення та організація є критично важливими для комплексного планування, що орієнтоване на людину. Розуміння типології та принципів організації цих просторів дає змогу розв'язувати соціальні проблеми, стимулювати розвиток бізнесу та креативних індустрій, а також формувати позитивний імідж міста. Тема дослідження — «Класифікація громадських просторів у сучасному містобудівному середовищі» — охоплює громадські простори як складову, що визначає соціальну, культурну та екологічну якість урбанізованого середовища.

Мета дослідження полягає у вивченні сутності, типології та ролі громадських просторів у структурі сучасного міста, а також у визначенні їхнього впливу на формування комфортного, безпечного та екологічно збалансованого середовища. Для досягнення цієї мети у роботі буде розглянуто поняття та історичний розвиток громадських просторів, проаналізовано їх значення в контексті сучасної урбаністики та взаємозв'язок із якістю життя. Крім того, буде досліджена класифікація громадських просторів за функціональним призначенням, масштабом, типом

середовища та режимом використання, проаналізовано український і світовий досвід їхньої організації та виявлено основні тенденції розвитку — від принципів інклюзивності до використання smart-технологій та екологічно сталих рішень. Особливу увагу приділено аналізу практичних прикладів організації громадських просторів у містах України, що демонструють ефективні підходи до планування.

Результати досліджень

Громадський простір — місце, що знаходиться у власності територіальної громади або у вільному доступі, використовується з метою проведення комунікацій, дозвілля, рекреації, проведення масових заходів тощо кожним членом громади та не містить комерційної основи для використання [1].

Історія формування громадських просторів нерозривно пов'язана з еволюцією міст і суспільства, відображаючи його політичні, соціальні та культурні особливості. Від агори (символ демократії) у Стародавній Греції та форуму (осередок влади) у Римі, через сакральний зміст Середньовіччя та гармонійні площі Відродження, простір завжди був показником рівня розвитку цивілізації. У XIX столітті, з появою індустріалізації, виникають нові типи просторів — парки та бульвари (ідея «міста-саду»), тоді як у XX столітті функціоналізм модернізму та використання площ тоталітарними режимами змістили акценти. Сучасний етап розвитку, зумовлений ідеями нового урбанізму, повернув фокус на людину, спільноту та інклюзивність забезпечуючи створення відкритих, доступних і комфортних середовищ для активного суспільного життя [2].

У сучасному місті громадський простір є ключовою складовою урбаністичного середовища і виступає як соціальний простір, де реалізуються комунікаційні, культурні та громадянські функції. Сучасна урбаністика розглядає його як індикатор якості життя та демократичності суспільства, оскільки він створює відчуття спільноти, стимулює діалог, творчість і забезпечує «право на місто» для кожного мешканця. Основною вимогою до сучасних громадських просторів є інклюзивність і доступність для всіх груп населення, незалежно від їхнього статусу чи фізичних можливостей. Незважаючи на те, що в Україні їхнє формування довгий час гальмувалося застарілими підходами, останнім часом міста активно впроваджують сучасні урбаністичні практики, поєднуючи естетику, комфорт і суспільну активність у пішохідних зонах, набережних та культурних кластерах.

Якість життя у сучасному місті безпосередньо залежить від стану та функціональності громадських просторів, які є не лише архітектурними елементами, а й важливими соціальними структурами. Добре спроектовані простори створюють умови для відпочинку, культурного розвитку та комунікації, підвищуючи відчуття комфорту та безпеки, стимулюючи фізичну активність і знижуючи рівень стресу. У контексті сучасної урбаністики громадський простір виступає інструментом підвищення якості життя, показником соціальної стабільності та рівня демократії, забезпечуючи баланс між природним і штучним середовищем. Таким чином, розвиток громадських просторів, що орієнтований на потреби людини, є критично важливим для забезпечення соціальної згуртованості та сталого розвитку міста [3].

Міські простори досить різноманітні за своїми характеристиками і критеріями диференціації. Усі вони мають певні структуроформуючі елементи, специфічні прийоми архітектурно-просторової організації і відповідну соціальну приналежність.

З урахуванням соціальної приналежності виділяють такі типи міських просторів :

- приватний — простір, що знаходиться під повним контролем мешканця, недоступний для фізичного і візуального проникнення сторонніх;

- напівприватний — простір, що знаходиться під контролем мешканця, але візуально або фізично доступне для стороннього проникнення.

- напівгромадське — простори, контрольовані різними групами мешканців, доступ до яких відкритий. Це можуть бути університетські сквери, малі сади біля громадських будівель та ін.

- громадські — простори, доступ до яких мають усі, звичайно це просторі площі та парки. Усі ці типи просторів займають певну площу від (0,5 до 15 га) і розподіляються на великі, середні й малі. За особливостями візуального зв'язку із середовищем вони можуть бути замкненими, напівзамкненими й відкритими.

За функціональним призначенням вони бувають багатфункціональні і поліфункціональні.

За стилем архітектурно-ландшафтною організації вони можуть бути регулярні, ландшафтні та

змішані.

За характером рельєфу – площинні, з незначним перепадом рельєфу і з високим перепадом рельєфу.

За характером психофізіологічної дії на людину – урочисті (парадні), інтимні (затишні), ділові (робітничі) простори. У реальному міському середовищі ці типи часто поєднуються, створюючи різноманітні комбінації вражень і функцій. Міські простори призначені для реалізації основних процесів життєдіяльності людини, тому їх класифікація базується на функціональному призначенні. Виділяють п'ять основних типів: громадські простори, комунікаційні, комунікаційно-локальні, малі рекреаційні території та дворові простори з житловою функцією [4].

Найбільш поширеним типом громадського простору є парки. Це самостійні архітектурно-організаційні комплекси площею не менше 2 га, які виконують санітарно-гігієнічну функцію і призначені для короткотривалого відпочинку населення [5].

Система класифікації міських парків має ієрархічну структуру, що безпосередньо відображає їхнє соціально-економічне значення для громади і ґрунтується на трьох ключових критеріях. Перший, за розміром та радіусом обслуговування, поділяє зелені зони на: національні/регіональні парки (понад 500 га, екологічне ядро), міські/районні парки (10–500 га, центри дозвілля та соціалізації), мікрорайонні парки (1–10 га, щоденний відпочинок і формування місцевої спільноти) та сквери/бульвари (до 1 га, естетика та релаксація). Другий критерій, за функціональним наповненням, диференціює парки на культурно-історичні, спортивно-рекреаційні, природно-ландшафтні та тематичні/спеціалізовані, визначаючи їхній вплив відповідно на культурну ідентичність, фізичне здоров'я та екологічну стійкість. Третій критерій, за формою власності та управлінням (публічні, приватні з громадським доступом або закриті), визначає ступінь їхньої універсальної доступності та некомерційності. Поєднання цих критеріїв дозволяє провести комплексну оцінку взаємозв'язку між фізичним простором парку та його ключовою роллю у формуванні якісного та стійкого громадського середовища [6].

Міські парки є критично важливими осередками природи, що забезпечують екологічну рівновагу у переважно штучних міських системах, сприяючи їхній автономії та сталому розвитку. Їхня ключова роль полягає у підвищенні екологічної стійкості міського простору шляхом відтворення основних природних компонентів та регуляції мікроклімату. Парки виконують життєво важливі функції: очищення повітря та його циркуляцію через транспірацію, регуляцію ґрунтового стоку (що зменшує збитки від стихійних лих), а також нівелювання впливу забруднюючих домішок на здоров'я населення. Стратегічне розміщення озелених територій у містобудівних планах, зокрема між промисловими та житловими зонами, дозволяє суттєво покращити якість простору та протидіяти ефекту міського «острову тепла». Для досягнення максимальної екологічної ефективності, організаційно-економічне забезпечення парків має бути сфокусоване на посиленні їхніх природних властивостей, зокрема через підбір рослинності з високими коефіцієнтами адсорбції та продукування кисню [7].

Міські парки — це не лише естетика та екологія, а й критично важливі архітектурно-організаційні комплекси для формування здорового, згуртованого та стійкого суспільства. Вони є демократичними публічними просторами, що сприяють соціальній взаємодії, інклюзивності, зміцненню місцевої ідентичності та міжгенераційному спілкуванню. Парки також виконують оздоровчу, психоемоційну та освітню функції, мотивуючи до фізичної активності. Ефективне планування та розвиток парків — ключове стратегічне завдання для забезпечення високої якості життя та сталого розвитку міст.

У таблиці 1 зображено порівняльний аналіз громадських просторів в містах України з урахуванням усіх критеріїв та сучасних тенденцій.

Критерій	Площа Ринок, Львів	ВДНГ (Експоцентр), Київ	Парк ім. Леонтовича, Вінниця
Тип простору/Розмір	Історичний центр/Площа (≈1,9 га)	Великий виставковий комплекс/Лісопарк (≈286 га)	Комплексний Міський Парк (≈40 га)
Історичний контекст	Закладена у XIV ст. (Магдебурзьке право)	Створений у середині XX ст. (парадна забудова)	Закладений у 1936 р. (на місці саду/спортивного)

			поля)
Ключове планувальне рішення	Регулярне, прямокутне, з Ратушею в центрі	Чітка Осьова симетрія (Центральна Алея)	Осьова організація навколо Головної Алеї
Домінуюча сучасна функція	Культурно-туристичний магніт, соціально-комунікативне ядро	Багатоядерний, цілорічний рекреаційно-освітній центр	Культурно-Історичний та Спортивно-Рекреаційний
Ключова особливість	Пріоритет пішохідної зони (бруківка), Активна комерційна периметральна інфраструктура (кам'яниці)	Баланс між Парадною/Ансамблевою та Природно-ландшафтною зонами	Чітке Функціональне зонування (Культурна, Активна, Тиха)
Доступність/Інклюзивність	Пішохідний пріоритет, загальнодоступний	Безоплатний вхід, висока фізична та соціальна доступність	Безоплатний вхід, близькість до історичного центру та транспорту
Принцип життєздатності	Збереження архітектурної цілісності та адаптація до рекреації	Ревіталізація з монофункціонального до цілорічної багатофункціональності	Мультисезонність та баланс між різними видами відпочинку

Таб. 1 - Порівняльний аналіз громадських просторів в містах України.

Розглянуті приклади у таблиці 1 демонструють, що життєздатність громадських просторів залежить від їхньої багатофункціональності та гнучкості планування. Площа Ринок є взірцем успішної інтеграції історичної спадщини з пріоритетом пішохідної доступності, що зберігає її роль соціально-комунікативного ядра. ВДНГ та Парк у Вінниці ілюструють ефективну просторову реконфігурацію великих територій через чітке функціональне зонування для забезпечення цілорічної активності. Спільним для всіх кейсів є принцип соціальної інклюзивності та високої фізичної доступності, що є ключовим для формування демократичних міських просторів. Таким чином, ефективна організація вимагає балансу між збереженням ідентичності та динамічною адаптацією до потреб сучасної громади.

Головною тенденцією розвитку громадських просторів є перехід до людиноцентричної (гуманістичної) моделі, яка визначає пріоритет комфорту, безпеки та якості життя мешканців. Це досягається через створення просторів людського масштабу з акцентом на пішохідну доступність шляхом багатофункціональності та змішаного використання зон (житло, робота, послуги, рекреація). Критично важливою тенденцією є екологічна стійкість, що передбачає інтеграцію зеленої інфраструктури (парки, зелені дахи) для управління стоками та зниження ефекту «міського острова тепла». Вирішальним фактором розвитку є повна інклюзивність та доступність, що вимагає забезпечення безбар'єрності на трьох рівнях: фізичному (пандуси, тактильна навігація), інформаційному (чіткі покажчики) та функціональному для всіх груп населення, особливо маломобільних. Таким чином, сучасні громадські простори трансформуються у цілісні, гнучкі та соціально відповідальні системи [8].

Висновки

Громадські простори є ключовою складовою архітектурно-планувальної структури сучасного міста, виконуючи роль не лише функціональних елементів, але й потужних інструментів сталого розвитку та соціальної взаємодії. Їхня якість безпосередньо впливає на рівень комфорту, безпеки та ідентичності міського середовища. Дослідження підтвердило, що ефективне планування починається з комплексної класифікації за трьома основними критеріями: розміром та радіусом обслуговування (від Національних парків до Скверів), функціональним наповненням (культурно-історичні, спортивно-рекреаційні, природно-ландшафтні) та формою власності, що визначає ступінь їхньої доступності. Ця класифікація дозволяє ієрархічно інтегрувати їх у систему міських просторів та

адекватно оцінювати їхній соціально-екологічний вплив. Крім того, міські парки визнані критично важливими осередками екологічної стійкості, які регулюють мікроклімат, очищують повітря та підтримують біорізноманіття, а також мають незамінне соціально-культурне значення як демократичні майданчики для спілкування, згуртування спільноти та покращення психоемоційного здоров'я населення.

Головна тенденція розвитку громадських просторів — це перехід до гуманістичної моделі, яка надає пріоритет комфорту, безпеці та інклюзивності. Це реалізується через створення просторів людського масштабу з акцентом на пішохідну доступність та багатофункціональне використання зон у рамках концепції «15-хвилинного міста». Український досвід, представлений прикладами Площі Ринок, ВДНГ та Парку ім. Леонтовича, демонструє успішну стратегію балансування між збереженням історичної ідентичності (як у Львові) та динамічною ревіталізацією великих територій через чітке зонування для цілорічної активності (як у Києві та Вінниці). Вирішальним фактором розвитку є повна інклюзивність та безбар'єрність на фізичному, інформаційному та функціональному рівнях. Таким чином, ефективна організація громадських просторів вимагає системного підходу, що поєднує класифікаційну точність, екологічну відповідальність та соціальну орієнтованість, забезпечуючи високу якість життя в умовах урбанізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Стаття 50. Громадський простір та залучення територіальної громади до його планування. Луцька міська рада. URL: <https://www.lutskrada.gov.ua/pages/stattia-50-hromadskyi-prostir-ta-zaluchennia-terytorialnoi-hromady-do-ioho-planuvannia> (дата звернення: 10.11.2025).
2. Формування і роль громадських просторів в процесі еволюції міст – від античності до модернізму. Олена Олійник. Містобудування та територіальне планування. 2021. Вип. 77. С. Н. А. URL: <http://mtp.knuba.edu.ua/article/view/238428> (дата звернення: 12.11.2025).
3. Шадура Я.В. Міський простір, урбаністика, архітектура: випускова робота. Вінниця: ДонНУ, 2021. 15 с.
4. Крижановська Н.Я. Дизайн предметно-просторового середовища: конспект лекцій. Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2018. 37 с.
5. ДБН Б.2.2-5:2011 Планування та забудова міст, селищ і функціональних територій. Благоустрій територій.
6. Панкратенкова Д. А. Типологічна класифікація парків Черкаської області. Науковий вісник Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. 2011. Вип. 41. С. 138–142. URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/stud_konferenzia/2011_2/visnuk_41.pdf (дата звернення: 14.11.2025).
7. Попова О. Ю. Організаційно-економічне забезпечення розвитку міських парків на засадах сталості // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. 2023. № 4 (68). С. 101–108.
8. Що таке урбаністика: напрямки та вплив на міський розвиток. URL: <https://domrie.com.ua/shcho-take-urbanistyka/> (дата звернення: 15.11.2025)

Удуденко Єлизавета Вікторівна — студент групи БМ-23б, факультет будівництва цивільної та екологічної інженерії, Вінницький національний технічний університет, Вінниця, e-mail: ududenkoliza29@gmail.com

Очеретний Володимир Петрович – к. т. н., доцент кафедри Будівництва міського господарства та архітектури, Вінницький національний технічний університет, м. Вінниця, e-mail: ocheretny@vntu.edu.ua

Ududenko Yelyzaveta V. - student of BM-23b group, Faculty of Civil and Environmental Engineering, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia,

Volodymyr Ocheretnyi – Ph.D., Associate Professor of the Department of Urban Construction and Architecture, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, e-mail: ocheretny@vntu.edu.ua